

Antikos mintis postmodernioje Lietuvoje

TOMAS KAČERAUSKAS

Vilniaus Gedimino technikos universitetas, Filosofijos ir politologijos katedra, Saulėtekio al. 11, LT-10223 Vilnius
El. paštas: Tomas.Kacerauskas@vgtu.lt

VITALIJA KECIORYTĖ

Vilniaus Gedimino technikos universitetas, Filosofijos ir politologijos katedra, Saulėtekio al. 11, LT-10223 Vilnius
El. paštas: polit@vgtu.lt

Šis straipsnis – straipsnio „Antikos mintis Lietuvoje: toli ir arti“ (Kačerauskas 2011) tęsą. Autoriai nagrinėja antikos minties recepciją Lietuvos postmoderniame mąstyme. Teigiama, kad postmodernioji filosofija tiek pozityviai, tiek negatyviai remiasi Antikos mintimi. Viena, daugelio postmodernių idėjų ištakos glūdi Antikoje. Kita, postmodernybė dažnai remiasi Antikos minties hermeneutika, destrukcija ir dekonstrukcija. Vakarų kultūros ir mąstymo madas besivejančioje Lietuvoje tai įgauna savitų bruožų. Drauge postmodernizmas kaip tam tikra ekletizmo forma, atitinkanti pirmųjų amžių po Kristaus kultūrinį daugialypumą, sudaro sąlygas išskirti periferinėms ir regioninėms (taigi ir Lietuvos) mąstymo apraiškoms.

Raktažodžiai: Antikos mintis, postmodernus mąstymas, kultūrinis daugialypumas

---

ĮVADAS

Nagrinėjant Antikos minties recepciją postmodernioje Lietuvoje, neišvengiamai iškyla skirtingos perspektyvos, kurios kryžmindamosi sudaro tam tikrą teorinį (interpretacinį) foną. Pirmą, kalbame apie įvaizdinimą (perfrazuojant Andersoną 1999) tautinę bendriją. Nors tautinis įvaizdinimas – nepertraukiamas vyksmas, kalbama apie antrąją (postsovietinę, postmodernią) įvaizdinimo bangą, kuri neatsiejama nuo savikritiškos nuostatos pirmosios (moderniosios) atžvilgiu ir kuri apima tokius prieštarigus aspektus kaip tautinio tapatumo puoselėjimą ir europinę integraciją. Tautinio tapatumo paieškos dažnai kreipia į pagoniškąją Lietuvos kultūrą, kuri tikrais (analogiškas dievų panteonas) ir pramanytais (Palemono mitas) komunikacijos kanalais siejasi su Antikos kultūra. Integraciniai siekiai, atrodo, kreipia kitur – link Europos, kurios tapatumo ištakų ieškoma Antikos graikų kultūroje, idėjos. Antra, postmodernybė neišvengiamai apeliuoja į Antikos kultūrą, kurios idėjomis ji maitinasi ir kurios mąstymą siekia dekonstruoti. Ši dekonstrukcija, kurios ideologas (Derrida) – drauge ir postmodernizmo vėlevnešys, neatsiejama nuo destrukcijos, nukreiptos į autentišką (neuždengtą) Antikos mąstymą (Heideggeris), ir hermeneutikos, kuria siekiama suprasti ne tiek Antikos mąstymą, kiek savo intencijas interpretuojant atitinkamas Antikos idėjas (Gadameris). Trečia, postmodernistai, atsisakę įcentruojančio mąstymo ir didžiojo (istorinio) pasakojimo, atvėrė kelią periferiniams ir regioniniams kultūros klodams bei vaizdiniams, vadinasi, ir įvairioms tautinėms perspektyvoms, kurios, tiesa, tarpusavyje nuolat varžosi ar net kariauja. Ši situacija paradoksaliai primena helėniškąją kultūrą, kurios vėlevnešiai varžėsi dėl Platono paveldo, interpretuojamo skirtingose hermeneutinėse terpėse, atgimstant senajai vietos žynių (pvz., Egipto) tradicijai ir kylant į kovą naujajai krikščioniškajai ideologijai, kuri buvo maitinama savo priešininkų – (neo)platonikų idėjomis.

Antikos minties recepcijos nagrinėjimas postmodernioje Lietuvoje neįmanomas be šio daugialypio konteksto, kuriame susipynę tiek Lietuvos tapatėjimo, tiek europinės integracijos siekiai. Postmodernybė Lietuvoje susiklojo su postsovietinėmis tendencijomis, vienu metu steigiant tautinį tapatumą ir restauruojant „laukinį kapitalizmą“, t. y. tai, iš ko išaugdama postmodernė Vakarų Europa. Jei sovietinėje Lietuvoje Antikos minties kultivavimas buvo tam tikra laisvės landa, leidusi susisiekti su pagrindyje cirkuliuavusiomis Dievo, sielos, grožio, teisingumo, gėrio idėjomis, tai postsovietinė tikrovė atskleidė šių idėjų daugialypumą, drauge – prieigų prie Antikos kultūros įvairovę. Todėl straipsnį pradėsime nuo filosofijos istorijos perspektyvos, kurioje susilieja minėti motyvai sovietinėje aplinkoje bei postsovietinės tendencijos (Antikos mintis filosofijos istorijos horizonte), vėliau pabrėšime postmodernias tendencijas bei motyvus, kurie paskatino atsigręžti į Antikos mąstymą (Antikos minties atspindžiai šiuolaikiniame mąstyme). Straipsnyje pasitelksime tiek istorinę žiūrą, tiek hermeneutines nuostatas, tiek kultūrinės regionalistikos principus, tiek postmodernaus mąstymo įrankius.

Nuo kitų apžvalgų (pavyzdžiui, Kuzmicko 1995) straipsnis skiriasi orientacija į tam tikrą teorinį (postmodernizmo) diskursą, kuris laikomas tiek interpretacine terpe, tiek visuomenės savirefleksijos aplinka, kurioje iškyla vienos ar kitos mūsų mąstymui aktualios Antikos idėjos. Nesiekėme žūtbūt suregistruoti visas antikotyros apraiškas Lietuvoje – paminėjome vien tai, kas mums atrodė svarbu iš minėtos teorinės perspektyvos.

ANTIKOS MINTIS FILOSOFIJOS ISTORIJS HORIZONTE

K. Rickevičiūtė (1976), kurios interesą Antikos kultūrai Vilniaus uiversitete tiesiogiai ir netiesiogiai ugdė L. Karsavinas ir V. Sezemanas, savo dėmesį sutelkė į klasikinį (Platono ir Aristotelio) mąstymą bei jį parengusią priešsokratikų mintį. Šis pasirinkimas užtikrino autorei pakankamai saugią priebėgą ideologizuotoje akademinėje aplinkoje. Drauge K. Rickevičiūtė išreiškė tam tikrą klasikinės Antikos minties marksistinę dekonstrukciją: esą ekonominės-politinės sąlygos lėmė tam tikrą tiek ontologinę, tiek etinę, tiek estetinę žiūrą. Tai neišvengiamai vestų į Antikos žiūros destrukciją, jei ne sokratiškoji ironija, kuri filosofijos istorikės tyrimuose politinio įšalo sąlygomis atvėrė būties, gėrio ir grožio properšas, atvedusias jaunas sielas prie politiniams užsakymams atsparios filosofijos. Tačiau filosofijos istorija – ne tik pasipriešinimo ideologijai, bet ir tam tikros (tarkime, marksistinės) ideologijos šaltinis, kuris atveda prie Antikos (Platono) ištakų. Kartu filosofijos istorija – ironiško požiūrio mokykla, kurios ugdytinis kiekvieną nuostatą vertina kaip dekonstruotiną atsižvelgiant į tam tikras aplinkybes (nebūtinai ekonomines-politines). Ugdymo temą K. Rickevičiūtė plėtoja straipsnyje „Sokratas ir asmenybės formavimo problema“ (1968). Autorė atkreipia dėmesį į dvejopą ugdymą: viena, Sokrato vaizdinys yra išugdytas jo idėjų paveldėtojų Ksenofonto, Platono ir Aristotelio; kita, šis filosofo simbolis, sujungiantis „būdingiausias tikro mąstytojo“ bruožus, toliau ugdo ne tik tiesioginius mokinius, bet ir visas besiformuojančias filosofijos sielas. Taigi filosofijos istoriko tiriamasis žvilgsnis į Antikos mąstytojus – ugdytinio judesys ieškant ugdymo autoritetų. Drauge tai – ir siekis suprasti savojo buvimo (perfrazuojant Heideggerį) aplinkybes, kurių išsidėstymą paradoksaliai formuoja dekonstruoti Antikos mąstytojai. Taigi hermeneutika apima tiek interpretuojamo Antikos mąstymo bei interpretuotojo egzistencijos aplinkybių supratimą, tiek šio dekonstruojamo mąstymo destrukciją. Ironija ta, kad interpretuotojas ugdomas aplinkoje interpretuojamų tekstų, kurie išardomi vardan naujos tekstų perdavimo aplinkybių visumos.

T. Aleknienė (1999) savo tyrimu įkūnija lingvistinį posūkį, kuris pradžią gavo iš skirtingų šaltinių (minėto Heideggerio ir ankstyvojo Wittgensteino) ir persmelkė visą postmodernų mąstymą. Jos prieiga lingvistinė plačiąja prasme, t. y. jos analizės pradžia – žodžio semantika.

Tiek dėl šios prieigos, tiek dėl nagrinėjamo dalyko (sielos sandaros) T. Aleknienės tyrimas nėra vien filologinis, veikiau – filosofinis. Autorė atskleidžia tam tikrą sielos idėjos raidą nuo pitagoriečių iki neoplatonikų. Nors istorinė prieiga paprastai nuvainikuoja „objektyvios tikrovės“ mitą, ironiška tai, kad autorės tyrimas sukasi apie filosofijos centrą – Platono trejybinės darnios sielos sampratą. Tačiau postmoderni (poststruktūrinė) psichologija negali ignoruoti šios sampratos, kurią siekia interpretuoti iš pofreudinės psichoanalizės perspektyvos.

A. Uždavinys žymi Lietuvos filosofijos istorijos slinktį nuo klasikinės Antikos filosofijos „centro“ prie vėlesniųjų Antikos amžių periferijos. Savo monografijose (2003; 2008) ir mokslo straipsniuose (1998; 2000; 2010) jis tyrė Antikos civilizacijų istoriją, daug dėmesio skirdamas helėniškai filosofijai, t. y. pirmųjų amžių po Kristaus Romos imperijos mąstytojams, kuriuos siejo Platono autoritetas ir graikų kultūra apskritai. Iš pirmo žvilgsnio tiriama sritis – periferinė, nesavarankiška mintis, besiplėtojanti tik kaip Platono ir jo aplinkos (įskaitant Pitagoro kaip Platono pirmtako bei Aristotelio kaip Platono kritiko ir plėtotėjo) filosofijos interpretacija. Maža to, ši filosofija, netiksliai vadinama neoplatonizmu, plėtojosi varžydama dėl Antikos palikimo su jauna krikščioniškąja mintimi, kurios tėvai dažnai vertindavo pirmąją kaip pagoniškąją krikščioniškos pažangos trikdį. Beje, šiame kontekste pirmą kartą pavartotas žodis „modernus“. Taigi neoplatonizmas, į kurį sutelktas A. Uždavinio tiriamasis žvilgsnis, yra periferinis dvejopai: viena, jis maitinasi „klasikinės“ (pirmiausia Platono) filosofijos tekstais, antra, jis lieka Vakarų istorinės raidos šalikelėje. Neatsitiktinai iki A. Uždavinio šis Vakarų kultūros klodas Lietuvoje nesulaukė tyrėjų dėmesio, jei neskaitysime pavienių apžvalgų ar nuorodų, pateiktų išimtinai dėl šviečiamųjų tikslų. Taigi A. Uždavinys – neabejotinai pirmas sistemingas neoplatonizmo tyrėjas Lietuvoje. Tačiau būti pirmuoju kokios nors siauros srities tyrėju – menkas nuopelnas¹.

A. Uždavinys žymi ir kitą slinktį: apsiribodamas siaura tyrimų sritimi jis įkūnija profesionalų filosofijos istorijos tyrėją. Tiesą sakant, tik tiriant siaurą sritį, įmanomas profesionalumas, o jo įvertinimas – tarptautinis pripažinimas, kurio neturėjo A. Uždavinui. Bene didžiausias A. Uždavinio nuopelnas tas, kad jis nepaprastai aukštai iškėlė mokslinio tyrimo kartelę tarp Lietuvos filosofų, iki šiol dažnai apsiribojusių tam tikros Vakarų paradigmos recepcija ar vien jos pristatymu. A. Uždavinys savo pavyzdžiu rodo, kad filosofinio tyrimo būtini etapai – kalbų (ypač Antikos) mokėjimas, tekstų ir tiriamo konteksto išmanymas bei savo tyrimų pristatymas tarptautinėje mokslo arenoje. Tai, kad jo tiriama sritis – siaura, yra neišvengiama profesionalios analizės, o kartu tarptautinės sėkmės sąlyga. Tirdamas neoplatonizmą A. Uždavinys teturėjo dvi galimybes: ugdyti Lietuvos publiką apžvalginiais straipsniais arba orientuotis į tarptautinius filosofijos istorijos tyrimus. Pasirinkdamas antrąją strategiją A. Uždavinys savotiškai rodo, kad Lietuva nėra filosofijos istorijos tyrimų periferija. Maža to, kruopščia analize A. Uždavinys atskleidė, kad ir neoplatonizmas nebuvo jokia filosofinė periferija: jo interpretacijų dėka išsaugotas ne tik Platono (ir kitų „klasikų“) palikimas, bet ir išpuoselėta platoniškoji tradicija, turėjusi lemiamos reikšmės formuojantis krikščioniškai minčiai. Be to, neoplatonizmo doktrinos netiesiogiai veikė ir priešininkų krikščionių mąstymą. Galiausiai neoplatonizmas atspindėjo sudėtingą pirmųjų amžių po Kristaus kultūrinę aplinką, iš kurios išaugo Vakarų kultūra, kurios dalis yra Lietuvos kultūra. Taigi A. Uždavinio tyrimai netiesiogiai rodo, kad tradicija išsaugoma tik perduodant ją naujybės kanalais², kitaip tariant, dekonstruojant pagal interpretatoriaus egzistencijos aplinkybes.

¹ Kaip juokauja N. Milerius, siaurų sričių neaprepiamuose filosofijos istorijos dirvonuose tiek daug, o tyrėjų tiek mažai, kad kur kas originaliau būti ne pirmuoju, bet antruoju.

² Plačiau apie tai žr. Kačerauskas 2011.

S. Jankauskas (2003) taip pat dėmesį sutelkia į Antikos filosofijos pakraščius, kuriuos jam įkūnija sofistų sąjūdis. Sofisto ir postmodernisto paralelės iškyla tiek dėl judviejų kritikos, nukreiptos prieš vieną substancialią tiesą, tiek dėl apeliavimo į pliuralizmą, kurį atitinka demokratinės visuomenės margumas. Vis dėlto S. Jankauską labiausiai domina sofistų „kalbos išlaisvinimas“ ir iškalbos meno prielaidų susidarymas, kitaip tariant, minėtas lingvistinis posūkis, būdingas tiek istoriniam sofistų sąjūdžiui, tiek šiuolaikinei postmoderniai kultūrai. Net ir nagrinėdamas Platono tekstus S. Jankauskas (2010b; 2009c; 2009a) sutelkia dėmesį į kalbos regioną, kuriame poetiškai tarpsta filosofija, dar neužsisklendusi „teoriniame mąstyme“ ir susisiekti su gyvenimo meno klodais (Jankauskas 2004; 2005). Šios intencijos atliepia ne tik (post)modernųjų lingvistinį posūkį, bet ir verčia atsigręžti į egzistencijos bei supratimo horizontus (Jankauskas 1993). Egzistencializmo bei hermeneutikos nuostatos tiriant Antikos mąstymą pasitelkiamos dvejopai: viena, ieškant šių filosofinių paradigmu, davusių pradžią ir postmoderniam mąstymui, ištakų, antra, taikant fenomenologinius bei hermeneutinius metodus Antikos filosofijos interpretacijoje (Jankauskas 2010b; 1993).

Kalbos ir rašto priešpriešos tema Antikos mąstyme S. Jankauską (2009b) priartina tiek prie Antikos tekstų dekonstruktorių (Derrida), tiek prie medijų tyrėjų (McLuhanas, Flusseris), kurie taip grindė postmodernybę. Tuo tarpu poetika – filosofijos regionas, dominęs tiek hermeneutikus (Gadameris, Ricœuras), tiek fenomenologus bei egzistencialistus (Heideggeris), ir davęs toną postmoderniam filosofavimui³. Poetikos tema kažkiek siejasi su teisingumo klausimais, kuriuos S. Jankauskas (2006; 2008a; 2008b; 2010a) taip pat kėlė nagrinėdamas Antikos, pirmiausia Platono, tekstus. Kaip poezija žaižaruoja prasmų gausa, taip demokratinė valstybei būdingas teisės sampratų margumynas. Kitaip tariant, tiek Antikos demokratijoje, tiek postmoderniame liberalizme turime teisės perteklių, kurį maitina medijų (rašto) „hipertikrovė“ (Baudrillard'as). S. Jankauskas (2010a) apeliuoja į gėrio regioną, besiribojantį su mąstymu, tačiau po simpatijų demonstravimo sofistams ir po rėmimosi Sokrato ironija tai – veikiau ironiška apeliacija pabrėžiant gėrio deficitą tiesų pertekliaus visuomenėje.

Ironija – rimtas reikalas. Rimta ir tai, kad margoje postmodernioje visuomenėje sugyvena Platono dekonstruotojai ir postmodernių dekonstruktorių kritikai, besiremiantys Platono įžvalgomis. Tiesa, naujame kontekste pateiktos įžvalgos – jau tam tikra Platono minties interpretacija, kuria išmarginta visa filosofijos istorija. Bet kokie miško takai (*Holzwege* – Heideggeris), kuriais gali būti laikomi neoplatonizmas ar neopitagorizmas, vis tiek veda prie platoninių ištakų. Šią tezę ypač patvirtina postmodernistai, kurių sunkiai atsekamos pozityvios įžvalgos lieka priklausomos nuo negatyvios kritikos Platono minties, tiksliau – jos interpretacijos, atžvilgiu. Neatsitiktinai N. Kardelis (2008) monografijoje *Vienovės įžvalga Platono filosofijoje* grįžta prie filosofijos vieškelio – Platono mąstymo. Monografija įkūnija sistemingus Platono palikimo tyrimus, kurių trūko Lietuvoje ir kuriais negali pasigirti postmodernūs autoriai, vengiantys sistemingo mąstymo. Maža to, N. Kardelis siekia suderinti filosofinę visuminę žiūrą su kruopščia filologine analize. Taip iškyla naujas visumos lygmuo – mąstymo kalbos ir mąstomo turinio dermė, atliepanti mąstytojo ir jo interpretatoriaus dinaminę vienovę. Vis dėlto S. Kardelis siekia ne tik susieti eidų teoriją su dialogine Platono tekstų forma – ši sąsaja gali pasirodyti beesanti triviali tiesa, bet ir parodyti Platono tekstų dekonstruotojams alternatyvą, drauge praturtinant Lietuvos postmoderniąją padangę „tiesiu“ Platono skaitymu, kuris Antikos idėjų dekonstrukcijų ir destrukcijų fone sutviska originaliomis briaunomis. Kitaip tariant, Platono *eidos* atsuka savo ironišką veidą jo interpretatoriams⁴.

³ Plačiau apie tai žr. Kačerauskas 2006.

⁴ Mūsų žiniomis, N. Kardelis pirmasis išvelgė graikų *eidos* ir lietuvių *veidas* etimologinę sąsają.

Dėl sokratiškosios ironijos ir platoniškosios dialektikos tyrėjams, besiremiantiems savo buvimo perspektyva, visada iškyla daug *eidos* veidų. Antai K. Saboliui (2005; 2011) rūpi vaizduotės ir tikrovės, racionalaus mąstymo ir mito paribiai, T. Saulių (2009) domina metaforų ir kategorijų riba, o į graikiškąjį filosofijos mitą jis žvelgia kaip į graikų literatūros tąsą, V. Valatka (2003) atskleidžia skirtingų Aristotelio kategorijų interpretacijų konfliktą XVI a. Vilniaus universiteto aplinkoje⁵. Interpretacija to, kaip buvo interpretuojamos Antikos idėjos tam tikroje istorinėje (šiuo atveju Lietuvos) aplinkoje, liudija ne tik Antikos (v)eidų gausą žvelgiant į juos iš skirtingų egzistencinių regionų, bet ir jų sąsajas, kurios ir sudaro vientisos – tegu ir dekonstruojamos – kultūros tradiciją.

ANTIČOS MINTIES ATSPINDŽIAI ŠIUOLAIKINIAME MĄSTYME

Šią tradiciją atspindi ir šiuolaikinis mąstymas, kurio atstovai, nelaikydami savęs filosofijos istorikais, savo mąstymo atramos ieško Antikos mintyje. Antai A. Mickūnas (2007), samprotaudamas apie šiandienos demokratiją, jos reiškimosi lauką suvokia kaip regioną, besitęsiantį nuo Antikos Atėnų. Senovės graikų poliuose jis ieško patikimo *topos* tiek lietuvių emigrantų bendrijai, tiek jaunai JAV visuomenei, pasirinkusiai graikiškus vietovardžius svetimoje žemėje. Kitaip tariant, Antikos kultūra jam yra tarsi inkaras bangų blaškomoje istorijos jūroje, atveriančioje jau regėtas (atsimintinas⁶) pasaulėvaizdžio salas. Tai pasakytina ne tik apie demokratijos, bet ir apie erotikos diskursą, kuris įmanomas tik apeliuojant į Platono eroso sampratą (Mickūnas 2010b). Tačiau erotikos prielaida – kūniškumas, tiksliau – tarpkūniškumas, kurio tema filosofijoje pavaldėta ne tiek iš fenomenologijos klasikų (Husserlio), kiek iš Antikos mąstymo (Mickūnas 2010a). Tą patį galima pasakyti apie kūrybiškumo regionus (Mickūnas 2011), į kuriuos veda ne tik Antikos mąstymo išmanymas, bet ir polemika su juo vis marginant Platono knygų paraštes. Šiuolaikinio mąstymo margumas (postmodernumas) ir kyla diskutuojant dėl Antikos mąstytojų iškeltų problemų. Net pasikeitus, tarkime, demokratijos turiniui „postmodernaus būvio“ (Lyotard'as) sąlygomis Platono kritika – rimtas reikalas, nes Antikos graikų mąstymas iki šiol sudaro mūsų filosofavimo dvasinę aplinką.

A. Šliogeris kartais vadinamas pirmuoju lietuvių postmodernistu, t. y. grėsmingai pasikeitusio socialinio būvio pranašu ir kritiku. Postmodernisto epiteto jis nusipelnė ne dėl reiškiamų simpatijų kai kuriems postmodernizmo ideologams (Baudrillard'ui): lygiai taip pat atvirai jis reiškia savo antipatiją kai kuriems postmoderniems mąstytojams (Derridai, Deleuze'ui). Filosofinės refleksijos (įskaitant polemiką su Antikos mąstytojais) stokojančioje Lietuvos kultūrinėje aplinkoje A. Šliogeris (1996) prabyla apie „kultūros perteklių“ vyraujant „hoministiniam pakaitalui“, apie „ontologinės prasmės“ praradimą individą išskaidžius „į grynuosius santykius“, apie „grynojo santykio stichiją“ įsivyravus moksliniam prievartavimui ir pramoginiam vartojimui. Šią postmodernios kultūros kritiką lydi „gyvo daikto“, „juslinės artumos“ ilgesys bei apeliavimas į teorinę žiūrą, paradoksaliai iškilusią meno ir poezijos kontekste (Šliogeris 1988). Tiek viena, tiek kita fenomenologijos aplinkkelio atveda prie Antikos mąstymo paradigmų. Neatsitiktinai *Transcendencijos tylos keli* šimtai puslapių, vėliau išleisti atskira knyga (Šliogeris 2001), buvo skirti Antikos mąstymui ir jo deformacijoms (destrukcijoms) vėlesniais laikais. Taigi A. Šliogeris – postmodernus mąstytojas ne tiek savo kultūros

⁵ V. Valatka neišvengiamai eina R. Plečkaičio (2004) pėdomis. Tiesa, R. Plečkaičio intencija – Lietuvos filosofijos istorija – kreipia link tam tikros sistemingos visumos kūrimo, kitaip tariant, vargiai suderinama su postmodernistų užmačiomis.

⁶ Plg. Platono *anagnorisis*.

kritika, kiek juslinės tikrovės ieška, dėmesiu poetikai ir teorinei žiūrai – temoms, kurios per-smelkė Antikos graikų filosofiją.

Jei A. Šliogeris – postmodernistas implicitiškai (t. y. pats tokiu nepasisakelbęs), tai V. Rubavičius – postmodernizmo atstovas eksplacitiškai (t. y. iškilęs ant postmodernaus mąstymo bangos). Pradėjęs nuo dekonstrukcijos ir hermeneutikos sąlyčio analizės (2003) V. Rubavičius toliau plėtoja kitus „post“: postkapitalizmą, postliberalizmą, postnacionalizmą (2010). Tautiškas politinės niveliacijos sąlygomis – ta tema, kurią jis problemiška iškelia kalbėdamas apie liberalios demokratijos deficitą (Rubavičius 2009). Būtent čia jis apeliuoja į Antikos *demokratijos* kaip demokratijos sudedamąją dalį. Tai suartina jį su Platonu – didžiuoju demokratijos kritiku. Kaip ir dauguma postmodernistų (su Baudrillard'u priešakyje), V. Rubavičius atkreipia dėmesį į išvirkščią vartotojiškos visuomenės pusę bei katastrofiškas socialines tendencijas. Tačiau ne vien socialinė kritika sieja V. Rubavičių su Platonu – tiek pirmasis, tiek pastarasis savo kelią pradėjo nuo poezijos.

A. Sverdiolo santykis tiek su postmoderniu mąstymu, tiek su Antikos mintimi – antrinis, t. y. išplaukiantis iš jo hermeneutinių tyrimų. Viena, nagrinėdamas hermeneutikos klasikų (Schleiermacherį, Dilthey'ų, Heideggerį, Gadamerį) jis susiduria su jų Antikos minties refleksija (2002). Antai nagrinėdamas Heideggerio darbo ir dirbinio sampratą A. Sverdiolas (2007) priverstas atsigręžti ir į Aristotelio pažiūras dėl glaudaus jūdvių (tiesa, vienpusio, t. y. retrospektyvaus) ryšio. Ši dviguba retrospektyva A. Sverdiolui atveria naujas hermeneutines erdves interpretuojant ne tik su Antikos mąstymu susijusius Vakarų filosofus, bet ir apmąstant graikų teorinės tradicijos tąsą apskritai. Panašiai A. Sverdiolo dėmesys postmoderniems mąstytojams (pirmiausia Deleuze'ui) sutelktas dėl jų siekio perinterpretuoti (dekonstruoti?) hermeneutines intencijas.

J. Žilionį galima įvardyti kaip vienos Antikos sąvokos (ir sampratos) istoriką ir interpretatorių. Tai – *paideia*, kurios kilmės ir raidos analizė (Žilionis 2003; Stančienė, Žilionis 2008) padiktuota tiek autoriaus išsilavinimo, tiek jo institucinės priklausomybės. Nors šis autorius dėmesys nėra originalus Vakarų tyrimų kontekste (W. Jäger), Lietuvoje J. Žilionis, kaip dauguma čia minėtų autorių, neabejotinai yra pirmasis. Su postmoderniu mąstymu jį sieja nebent tai, kad šiuolaikinei kaleidoskopinei („guglinei“ ir „vikipedinei“) žiniškai neberekia tokios kruopščios filologinės analizės, drauge – Antikos kalbų ir kontekstų išmanymo, kokį sau kėlė filosofai dar prieš pusamžį (prisiminkime tą patį Jägerį). Tiesa, bet koks Antikos kontekstas neišvengiamai užgožtas tyrėjų nuostatų (tarkime, postmodernių), kurių suspendavimą (*epochē*) taip pat lemia tam tikros (tarkime, fenomenologinės⁷) tyrimo strategijos. Ugdymo filosofinių aspektų temą, kuriai toną Lietuvoje davė K. Rickevičiūtė, plėtoja ir kiti pirmieji ar antrieji Lietuvos tyrėjai, apeliuojantys į Antikos mąstymą⁸.

S. Kanišauskas (2011), kaip ir S. Jankauskas, V. Rubavičius bei kiti⁹, nagrinėja kūrybos apskritai ir poezijos konkrečiai temą, kurios ištakų ieško Antikos mintyje. Taip jie nušauna iš karto du zuikius: perduoda Antikos tradiciją ir išreiškia postmodernias nuostatas, kurios yra kaip naujybės kanalai išsaugotinam paveldui. Panašiai elgiasi ir M. Gutauskas (2007; 2010), tik jo dėmesio centre – dialogo filosofija, kurios viena koja – platoniškoje dialektikoje (pole-

⁷ Fenomenologinė nuostata neišvengiama nagrinėjant ir laiko bei erdvės temą, kurios Antikos autoritetas (Aristotelis) taip pat gali būti interpretuojamas iš fenomenologinės perspektyvos (Kačerauskas 2008a). Analogišką – hermeneutinės Antikos tekstų interpretacijos – klausimą kelia M. Briedis (2011), kuris (kaip ir Uždavinys) apeliuoja į P. Hadot.

⁸ Plg. Grincevičienė et al. 2011, Kačerauskas 2010.

⁹ Plg. Kačerauskas 2006; 2011.

mikoje su sofistais), kita – postmodernioje redukcijoje (Antikos dialogo destrukcijoje). Pučiliauskaitė (2003) domina ne tiek poetinė, kiek privati kalba, kuri neatsiejama, viena, nuo literatūros, kita, nuo logikos. Tiek pirmosios, tiek antrosios autoritetu pripažįstamas Platonas. Tuo tarpu J. Barevičiūtė (2009) į Platono ontologijos olą žvelgia pasišviesdama postmoderniu J. Baudrillard'o švietalu, būtent – jo medijuotos hipertikrovės samprata. Platono uolos sienoje pirmąjį ekraną išvelgia ir kiti medijų tyrėjai¹⁰.

IŠVADOS

Postmodernus mąstymas iškilo kaip nauja Antikos minties interpretacijos banga. Viena, postmodernizmo ideologai nuolat apeliuoja į Antikos visuomenės, ieškodami paralelių ir atitikmenų. Kita, siekdami dekonstruoti Antikos mintį postmodernistai lieka nuo jos priklausomi. Mąstymo „postmodernumą“ netgi galima apibrėžti pagal priešiško (ar net agresyvu) Antikos kultūros atžvilgiu lygį. Tačiau bet kokia dekonstrukcija ar destrukcija, švelniau tariant, interpretacija, išskyla naujos kultūros fone. Kitaip tariant, tolimą kultūrą, kokia yra Antikos kultūra, pažįstame tik iš tam tikro atstumo, kuris yra pakankamai didelis, kad galėtume ją matyti kaip tam tikrą visumą, ir pakankamai mažas, kad pripažintume ją kaip savosios dvasinės (gyvenamosios) aplinkos šaltinį. Lietuvoje ši aplinka kupina prieštarų: šis Europos kultūros regionas palaipsniui buvo įkrautas krikščionišku turiniu, kuris kaip modernus antipodas pagoniškajam vis dėlto suaugo su pastaruoju įgaudamas savitus katalikybės pakraščio bruožus. Taigi vienas komunikacijos su Antikos kultūra kanalas (pagonybė) buvo keičiamas kitu (krikščionyste). Šis komunikacinių vaidmenų sukeitimas lydėjo visą Lietuvos kultūros modernėjimą (įkrikščioninimą). Postmoderni šio Europos pakraščio kultūra, susiliedama su postsovietine, įgavo savitų bruožų. Ji nušvito tam tikrais postmodernybės atspalviais dar sovietiniais laikais, kai į sovietinę tikrovę pradėta žvelgti iš ironiškos distancijos, t. y. įsisavinant vienos iškiliausių Antikos figūrų – Sokrato – pamokas.

Gauta 2012 06 14

Priimta 2013 04 30

Literatūra

1. Alekniėnė, T. 1999. *Sielos dermės: filosofinės graikų etikos apybraiža*. Vilnius: Aidai.
2. Anderson, B. 1999. *Įsivaizduojamos bendrijos*. Vertė A. Čižikienė. Vilnius: Baltos lankos.
3. Barevičiūtė, J. 2009. „Platono ontologija kaip J. Baudrillard'o medijų filosofijos metodologinė prielaida“, *Logos* 58: 205–209.
4. Briedis, M. 2011. „P. Hadot priimtas hermeneutinis antikos tekstų iššūkis: kaip juos skaityti, kad suprastum?“, *Filosofija. Sociologija* 22(3): 257–263.
5. Grincevičienė, V; Grincevičius, J.; Grincevičienė, Š. 2011. „Antikos pedagoginių idėjų recepcija dabarties edukacinėse erdvėse“, *Filosofija. Sociologija* 22(3): 278–285.
6. Gutauskas, M. 2007. „Skirtumo tarp Sokrato ir sofisto kvestionavimas: filosofinis dialogas dalykiškumo ir galios aspektais“, *Problemos* 72: 201–213.
7. Gutauskas, M. 2010. *Dialogo erdvė: fenomenologo požiūris*. Vilnius: VU.
8. Jankauskas, S. 1993. „Antika ir dabartis: hermeneutinė akistata“, *Žmogus ir visuomenė* 1: 4–12.
9. Jankauskas, S. 2003. „Niekio nėra, arba būties problema sofistų mąstyme“, *Problemos* 63: 1–11.
10. Jankauskas, S. 2004. „Filosofavimas kaip pasiruošimas mirčiai“, *Problemos* 66: 1–7.
11. Jankauskas, S. 2005. „Apie filosofijos prigimtį“, *Problemos* 68: 8–33.
12. Jankauskas, S. 2006. „Platono ištara apie gėrio reikšmę apibrėžiant būtį prasmė, arba valstybės teorinio konstravimo paradigma“, *Problemos* 70: 31–49.
13. Jankauskas, S. 2008a. „Parmenidas: teisingumas kaip raktas į būties prigimtį“, *Problemos* 73: 131–154.
14. Jankauskas, S. 2008b. „Puota: filosofijos įteisinimo problema“, *Problemos* 74: 86–107.

¹⁰ Plg. Kačerauskas 2007; 2008b.

15. Jankauskas, S. 2009a. „Apie filosofijos prigimtį“, *Problemos* 75: 8–33.
16. Jankauskas, S. 2009b. „Puota: filosofijos vertybinės sąrangos problema“, *Problemos* 75: 122–139.
17. Jankauskas, S. 2009c. „Graikiškasis filosofavimas kaip refleksijos deformuotas rapsodiškasis bylojimas“, *Problemos* 76: 171–181.
18. Jankauskas, S. 2010a. „Kritonas: teisingumas kaip filosofinė problema“, *Problemos* 77: 105–121.
19. Jankauskas, S. 2010b. „Jonas: rapsodiškojo bylojimo fenomenologija“, *Problemos* 78: 105–124.
20. Kardelis, N. 2007. *Vienovės įžvalga Platono filosofijoje*. Vilnius: Versus aureus.
21. Kačerauskas, T. 2011. „Antikos mintis Lietuvoje: toli ir arti“, *Filosofija. Sociologija* 22(3): 249–256.
22. Kačerauskas, T. 2006. *Filosofinė poetika*. Vilnius: Versus aureus.
23. Kačerauskas, T. 2007. „Laikas ir erdvė: Aristotelis, Kantas, Heideggeris“, *Logos* 53: 45–55.
24. Kačerauskas, T. 2008a. „Gyvenimas šiapus ir anapus ekrano“, *Filosofija. Sociologija* 1: 18–25.
25. Kačerauskas, T. 2008b. *Tikrovė ir kūryba*. Vilnius: Technika.
26. Kačerauskas, T. 2010. „Education of Coexistence as *Technè Tou Biou*“, *Santalka* 18(3): 31–39.
27. Kačerauskas, T. 2011. „Kūrybos regionai tarp individo ir bendrijos“, *Santalka: filosofija, komunikacija* 19(1): 54–61.
28. Kanišauskas, S. 2011. „Autopoiesis kaip savikūra ir kūrybos ištakos“, *Santalka: filosofija, komunikacija* 19(1): 45–53.
29. Kardelis, N. 2008. *Vienovės įžvalga Platono filosofijoje*. Vilnius: Versus aureus.
30. Kuzmickas, B. 1995. „Lietuviškoji filosofinė antikos tyra 1918–1990 m.“, *Filosofija. Sociologija* 3: 82–90.
31. Mickūnas, A. 2007. *Demokratijs šiandien*. Vilnius: Versus aureus.
32. Mickūnas, A. 2010. „Inter-corporeity“, *Santalka* 18(1): 26–36.
33. Mickūnas, A. 2010. *Summa erotica*. Vilnius: Apostrofa.
34. Mickūnas, A. 2011. „Creativity and Cosmic Fields of World Awareness“, *Santalka: filosofija, komunikacija* 19(1): 7–16.
35. Plečkaitis, R. 2004. *Lietuvos filosofijos istorija*. T. 1. Vilnius: KFMI.
36. Rickevičiūtė, K. 1968. „Sokratas ir asmenybės formavimo problema“, *Problemos* 2: 49–63.
37. Rickevičiūtė, K. 1976. *Antikinės filosofijos istorijos bruožai*. Vilnius: V. Kapsuko universitetas.
38. Rubavičius, V. 2003. *Postmodernusis diskursas: filosofinė hermeneutika, dekonstrukcija, menas*. Vilnius: KFMI.
39. Rubavičius, V. 2010. *Postmodernusis kapitalizmas*. Vilnius: Kitos knygos.
40. Rubavičius, V. 2009. „European Demos: Democracy Deficit and National Feelings“, *Limes* 2(2): 93–105.
41. Sabolius, K. 2005. „Apie platoniskąsias kepenis. Dialektika ir vaizduotė Platono filosofijoje“, *Žmogus ir žodis* 4: 40–46.
42. Sabolius, K. 2011. „Vaizduotė kaip sugebėjimas ir galia“, *Filosofija. Sociologija* 22(3): 264–271.
43. Saulius, T. 2008. „Graikiškasis filosofijos mitas“, *Problemos* 73: 122–130.
44. Saulius, T. 2009. „Parmenido mįslė“, *Problemos* 76: 182–195.
45. Stančienė, D.; Žilionis, J. 2008. *Ankstyvoji scholastika: ugdymo filosofiniai pagrindai XI–XII a.* Vilnius: VPU.
46. Sverdiolas, A. 2007. „Darbas ir dirbiny. Aristotelinis heidegerinis svarstymas“, *Problemos* 72: 87–95.
47. Sverdiolas, A. 2002. *Būti ir klausti: hermeneutinės filosofijos studijos 1*. Vilnius: Strofa.
48. Šliogeris, A. 1988. *Daiktas ir menas*. Vilnius: Mintis.
49. Šliogeris, A. 1996. *Transcendencijos tyla*. Vilnius: Pradai.
50. Šliogeris, A. 2001. *Kas yra filosofija?* Vilnius: Strofa.
51. Uždavins, A. 1998. „Antikinė hermeneutika ir jos ypatumai neoplatonizmo filosofijoje“, *Logos* 16: 55–90.
52. Uždavins, A. 2000. „Vėlyvosios antikos filosofijos bruožai“, *Logos* 23 : 6–24.
53. Uždavins, A. 2003. *Helėniškoji filosofija nuo Numenijo iki Sirijano*. Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas.
54. Uždavins, A. 2005. *Hermio Trismegisto „Išminties kelias“: hermetinis rinkinys*. Vilnius: Sophia.
55. Uždavins, A. 2006. *Simbolių ir atvaizdų interpretacijos problema senovės civilizacijose*. Vilnius: Sophia.
56. Uždavins, A. 2008. *Philosophy as a Rite of Rebirth: From Ancient Egypt to Neoplatonism*. Westbury: The Prometheus Trust.
57. Uždavins, A. 2010. „Dialektinės-soteriologinės platonizmo perspektyvos antikos filosofijos kontekste“, *Logos* 64: 54–64.

58. Valatka, V. 2003. „Šešių pakutiniųjų Aristotelio kategorijų aiškinimas scholastinėje logikoje Lietuvoje XVI a. antroje pusėje“, *Logos* 34: 20–29.
59. Žilionis, J. 2003. „Antikos *paideia*: požiūris į asmenybės ugdymą“, *Problemos* 67: 118–124.

TOMAS KAČERAUSKAS, VITALIJA KECIORYTĖ

Antique thought in Postmodern Lithuania

Summary

The article deals with the reception of antique thought in Lithuanian postmodern thinking. According to the authors, the postmodern philosophy refers to antique thought both in positive and negative ways. On the one hand, the source of many postmodern ideas lies in Antiquity. On the other hand, postmodernity often appeals to hermeneutics, destruction and deconstruction of antique thought. This one has distinctive characteristics in Lithuanian culture as a rim of the European cultural whole. Herewith postmodernity as a certain form of eclectism – that refers to multiculturalism in the first ages after Christ – presupposes peripheral and regional thinking including one in Lithuania.

Key words: antique thought, postmodern thinking, multiculturalism